

LES EPIFANIES DE JAMES JOYCE

Isidor Cònsul

James Joyce, Retrat de l'artista adolescent. Traducció de Maria Teresa Vernet.
Presentació de Joaquim Mallafré. Edicions 62. Barcelona, 1993

Retrat de l'artista adolescent (1916) és el "bildungsroman" joycià: una novel·la de la formació en la tradició anglosaxona que recull l'experiència espiritual del Joyce adolescent. Una obra exquisida que es mou per les beceroles de l'artista, que ressegueix els tràngols cap a la primera maduresa interior i que dibuixa els moviments sinuosos d'una fonamental conquesta de la llibertat. La formulació més contundent d'aquesta aventura de l'esperit arriba al final de la cinquena part del volum, en un dels diàlegs entre Stephan Dedalus -que és el mateix Joyce- i el seu amic Cranly. Ens movem en un marc de recerca per part de l'artista que somnia d'assolir la manera de viure o la forma d'art a través dels quals sigui possible d'expressar-se en llibertat. No ho té gens fàcil, però, perquè hi ha obstacles poderosos que el limiten seriosament. Per això la sortida és radical i assenjala un camí d'exili que s'acomboia amb una afirmació tan abrandada com aquesta: Jo et diré què faré i què no faré. No vull servir en aquelles coses en les quals ja no crec, tant si són la meva llar, la meva pàtria com la meva Església; i intentaré d'expressar-me en alguna manera de viure o alguna forma d'art, tan lliurement com pugui i tan totalment com pugui; i, per a defensar-me, empraré les úniques armes que em permeto a mi mateix d'usar: el silenci, l'exili i l'astúcia.

LES PRESSIONS DE L'AMBIENT SOBRE L'ARTISTA

Stephen Dedalus se'ns presenta com l'artista l'adolescent somogut per pressions diferents com ara els retrets llargosos d'una mare que l'hauria volgut veure capellà, o per l'estigma d'una educació profundament religiosa que ha decidit de bandejar, i també per l'ambient d'un nacionalisme irlandès

que jutja amb severitat. I trobo especialment significativa la rebel·lió patriòtica de Joyce, sobretot perquè ataca una tradició nacionalista a la qual acusa d'haver malbaratat la llengua i venut els seus millors homes: Els meus avantpassats van llençar la llengua i n'adoptaren una altra. Van permetre que un grapat de forasters els dominessin. ¿T'imagines que jo pagaré amb la meua vida i la meua persona els deutes que ells van contraure? ¿Per què?. (...) Des dels temps de Tone als de Parnell no hi ha hagut cap home honorable i sincer que us hagi dedicat la seva vida i la seva joventut [es refereix als nacionalistes] sense que l'hàgiu venut a l'enemic, o l'hàgiu abandonat a l'hora de la necessitat, o l'hàgiu denigrat i deixat per un altre. I ara m'invites a fer-me dels teus. Primer us engegaré a tots al diable (...) Irlanda és la truja vella que es menja els seus porcells.

Paradoxalment, en la llar del jove Joyce es palesava una sentida admiració pel polític nacionalista Charles Stewart Parnell (1846-1891), que, poc abans de la seva mort, fou abandonat -en certa manera traït- pels sectors religiosos recalcitrants a causa d'un plet per adulteri. Una mostra d'aquest respecte és el text perdut Et Tu, Healy que Joyce va compondre, als nou anys, amb motiu de la traïció i la mort de Parnell. I trobo també que és ben significatiu que la mort del nacionalista irlandès marqui la cronologia del primer capítol de la novel·la: la notícia de la mort, a la infermeria del col·legi de Clongowes Wood, i la discussió aferrissada entre els familiars en el sopar de Nadal que ve tot seguit.

LES SEQÜENCIES D'UN PROCES EVOLUTIU

S'acostuma a dir que Retrat de l'artista adolescent és una novel·la formada per relats independents, units per la presència d'una veu i un mateix protagonista, però presentats sense un fil estrictament de continuïtat. Des de l'òptica de Joyce es tracta de posar l'accent en moments clau de l'existència, de remarcar detalls que poden semblar trivials però que no ho són si queden

centrats en les coordenades que els escauen, i il.luminar, segons el concepte d'epifania de l'escriptor, aspectes intrascendents que prenen relleu quan se'ls enfoca correctament. La successió d'aquestes epifanies són seqüències en procés evolutiu, les fites que assenyalen la progressió d'un camí de creixement. Epifanies i moments d'il.luminació que Joyce estructura en cinc capítols, com els actes d'un drama clàssic: 1) Infantesa i primera rebel·lió cabdal pel càstig injust que ha rebut a l'escola. 2) Inici d'adolescència, somnis d'amor i tast del prostíbul que serà entès com a pecat. 3) Catarsi religiosa en uns exercicis espirituals que el somouen i li provoquen una reacció ascètica. 4) Refredament espiritual i naixement de l'artista en la memorable seqüència de la visió de la noia a la platja i 5) Pràctica de l'escriptura, afirmació de la pròpia identitat, recerca d'una teoria estètica i esclat final.

Aquesta darrera epifania el porta a renunciar a la religió, a la pàtria i a la família, i també a allunyar-se dels amics. Missioner del seu propi art buscarà, en el recer de l'exili, l'indret per a bastir-hi una identitat. En la penúltima anotació del dietari, mentre la mare posa ordre a la roba de la valisa, el jove artista sap que surt a l'encontre de la realitat de l'experiència per forjar, a la farga de la meva ànima la consciència increada de la meva raça. I la darrera apuntació, just l'endemà, és per encomanar-se a l'avantpassat essencial: vell artífex!. Presta'm ara i sempre el teu ajut. Aquest avantpassat és Dèdal, l'atenenc, l'arquitecte constructor del laberint de Creta, l'artista enginyós capaç de volar amb ales de cera al costat d'Icar, el seu fill. La unitat d'aquest sistema dual Stephen Dedalus/ James Joyce troba el coratge que li cal en la imprecació religiosa a Dèdal, l'artista universal segons la mitologia grega. Només així, l'escripotr es veu en cor de començar l'aventura i d'assumir el repte de la catarsi artística.

DUES NOTES FINALS: COL.LECCIO I TRADUCCIO

La traducció catalana de A Portrait of the Artist as a Young Man, de Maria

Teresa Vernet, fou publicat per primera vegada el 1967 a Editorial Vergara i recuperada, després, a Leteradura (1981) i a EDHASA (1988). Ara s'incorpora a una col.lecció que vol ser exquisida "Les Millors Obres de la Literatura Universal" i que ja compta amb un altre títol de Joyce, la peça de teatre Exiliats (1918). No hi ha res a dir de l'oportunitat d'ambdues obres que hi són, efectivament, per mèrits propis. Només goso d'apuntar que sembla raonable de pensar que en una col.lecció d'aquest "pedigree" és on el lector hauria de trobar Ulisses, l'obra cabdal de l'irlandès. Desconec si hi ha la previsió d'incorporar-lo o no, però si la resposta és negativa, el títol de la col.lecció pot trontollar, tot i aquestes dues falques de l'escriptor potser més innovador d'aquest segle.

La traducció és, a estones, una delícia i aconsegueix una fluïdesa en català que fa que el text no ho sembli, de traduït. Em pregunto, però, si no és una llàstima haver desaprofitat aquesta nova edició -actualitzada i revisada per Joaquim Mallafré- per acabar de polir detalls menors com ara l'avançament d'adjectius, sobretot en el primer capítol, on, poso per cas, les rates grosses són "grosses rates", les despeses menudes s'ordenen com a "menudes despeses" i la barba curta es retalla en una "curta barba". Potser són detalls sense gaire importància, però desdiuen, si més no, de la gràcia d'una llengua de recepció que, en general, llisca amunt i avall de la novel·la amb soltesa, habilitat i coherència.

Isidor Cònsul